

# Élet és iskola

Iskolás gondolatokat vetnék fel, de — remélem — nem „iskolás“ szinten, nem didakticista módon. Noha tanár vagyok, ezáltal nem szeretnék oktatni: olyan kérdésekről szólnék, amelyek fölött előbb sokat kell töprengenünk, előbb tisztáznunk kell magunk számára egyet-mást, hogy mindebből végül is hasznosítson valamit az iskola, a gyermek, egész nevelésügyünk.

Non scholae, sed vitae discimus — nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk. Hány meg hány tanító, tanár igyekezett meggyőzni tanítványait Seneca bölcs mondása alapján, hogy az iskolai követelmények az élet követelményeit fejezik ki. Azért kell eleget tenni az iskolai kötelességnek, hogy az ismereteket, nevelést az életben hasznosítsák. És mégis, a tanulók egy része mindig is tagadta az azonosságot az iskola és az élet követelményei között. Ez gyakran a tanulók értetlenségén múltott, de — valljuk csak be — volt reális alapja is. Hiszen mennyit változott csak napjainkban az oktatás. S minden változás, reform alkalmával a fő érv az volt, hogy a régi tananyag és tanítási forma nem felelt meg az élet követelményeinek. Tehát bizonyos mértékig igazuk volt a mindenkori diákoknak, mikor azzal vádolták az iskolát, hogy elszakadt az élettől. Az élet halad, változik, és az iskolának lépést kell tartania vele. Ez a lépéstartás persze viszonylagos: a felépítmény mindig is elmarad bizonyos fokig az anyagi alaphoz képest, az iskolára mint intézményre pedig különösen jellemző bizonyos konzervativizmus.

Akárhogy van is, két tanulságot vonhatunk le a múltból. Az iskola talán mindig elmarad kissé az élet követelményeitől, ezt az elmaradást pedig olykor-olykor nem szívesen ismerjük be a jelenre vonatkoztatva. Így azután megtörténik, hogy a fel nem ismert, be nem vallott baj ellen nem is harcolunk — következőképpen a lemaradás fokozódik, mígnem az ellentmondások komolyabb konfliktusokhoz vezetnek. Csak ekkor valljuk be, hogy a régi iskola-rendszerben hibák mutatkoznak, és gyökeres átalakulásra van szükség.

\*

Seneca mondása azonban nem mindig és mindenhol érvényes igazság. Inkább program, amelynek megvalósítására állandóan törekednünk kell. A tanár nem elégedhet meg azzal, hogy ezt a mondást tanítványai számára követelményként ismétli. Kérdésként is felteheti magának: vajon mindig, minden tekintetben igaz, hogy nem az iskola, hanem az élet számára tanít? El kell ismernie, hogy bizony nekünk, nevelőknek sok tekintetben iskolacentrikus a szemléletünk. Számunkra bizonyos fokig az iskola maga jelenti az életet, emiatt hajlamosak vagyunk az életet az iskola szemszögéből szemlélni. A valóság követelményeit pedig számunkra sokszor helyettesíti a tanterv, a tankönyv, az iskolai szabályzat. Néha ezt — magunk között — el is ismerjük. „Én ezt a leckét szívesen elhagynám, úgysem lesz rá szüksége a gyermeknek az életben, de kötelez a tanterv.“ Így szólunk a tanulóhoz: „Az iskolai szabályzat ilyen öltözetet ír elő, ehhez tartsd magad. Otthon azután úgy jársz, ahogy akarsz.“

Ilyenkor nem az élet, hanem az iskola kedvéért tanítunk, nevelünk. És még a jobbik eset, ha ezt felismerjük. Rosszabbik esetben, jobb ügghöz méltó

buzgalommal, az élet törvényeként igyekszünk feltüntetni az iskola parancsait.

Az „élet“ fogalma egyben azt jelenti: „ma“. Hogy a mától néha elmara-dunk, az a tanítás, nevelés egyik jellegzetessége. A tanító, tanár a múltban felhalmozott ismeretanyagot, tapasztalatot adja át a mai ifjúságnak. A múltban gyökerezik és a mához szól. Ebben a munkában van jó értelemben vett, a múlt értékeit megőrző, hagyománytisztelő jelleg is. A tanárnak kijáró tisztelet is kissé a múlt értékeinek szóló tisztelet visszénye, hisz ő emez értékek ápo-lója, közvetítője. Ez a megőrző szerep azonban sok tekintetben rányomja bé-lyegét a nevelőmunkára: inkább hajlunk a régi, bevált dolgok megtartására, mint a változtatásra. Hajlamosak vagyunk a konzervatívizmusra: úgy igyek-szünk nevelni a tanítványainkat, ahogy minket neveltek. Példaképeink a 20—40 évvel ezelőtt élt tanáraink.

Igyekszünk tudatosan modernizálni módszereinket, de a múlt sokszor ott kísért a gondolatainkban, felfogásunkban, magatartásunkban.

\*

Figyelembe kell venni a tantestület személyi összetételét is. A tanárok között — attól félek — kevés az újító szellemű, eredeti egyéniség. Ezt érté-kelesi, ítélkezési szándék nélkül mondom. A múlt értékeinek átmentése épp-olyan fontos, mint amennyire szükséges a változtatás. A meggondolatlan újítás viszont ugyanolyan káros lehet, mint az elavult nézetekhez való görcsös rá-gaszkodás.

Emlékeztessünk az oktatás, nevelés belső ellentmondására. A tanár a múlt értékeit közvetíti ma a jövő emberének. Az iskola szempontjából nézve az „élet“ azt is jelenti, hogy „ma“ — vagy inkább „holnap“. Amit a tanuló ma tanul, arra a jövőben lesz szüksége. Márpedig — különösen mai, rohamo-san fejlődő világunkban — a ma nagyon sokban eltér a tegnaptól, és a holnap is más lesz, mint a jelen.

Ismeretes, hogy a műszaki tudományok területén az ismeretek átlag tiz-évenként elévülnek, újjakkal cserélődnek fel. A humán műveltség tartalma is óriási iramban fejlődik, változik. Ilyen körülmények között alaposan meg kell gondolni, milyen ismereteket adjunk át tanítványainknak.

Nekünk, tanároknak jobban kellene látnunk a fejlődés irányát; mi az, ami tanítványainknak holnap föltétlenül kell. Egy vitathatatlan: szükségük lesz önálló munkához való készségre, logikus gondolkodásra, a tudományok alapvető törvényeinek ismeretére. A többi ismeretanyagot tekintve sokszor nehéz megmondani, hogy mi az, amit az iskola kedvéért, és mi az, amit az élet számára tanítunk.

A nevelés tekintetében is problémák merülnek fel. Hogyan neveljük az ifjakat? Milyen eszményeket, követelményeket állítsunk eléjük? A ma köve-telményeit? De hiszen Ők a holnap emberei! Ami helyes ma, nem biztos, hogy helyes lesz holnap! Nem volna jó, ha a jövő generáció megrekedne a mai nemzedék erkölcsi színvonalán.

Nem tagadom a maradandó értékeket, nem hirdetek szélsőséges relativiz-must. Sőt, vallom, hogy miként nyugodtan taníthatjuk az egyszerűget és az algebra elemeit, mert azok sohasem évülnek el, éppen úgy a világnézetnek és az erkölcsnek is vannak olyan sarkigazságai, amelyeket nyugodtan hirdethe-tünk. De alaposan meg kell vizsgálnunk ismereteinket, nézeteinket, felfogá-sunkat, mi az, ami valóban időtálló érték, mi az, ami mulandó, túlhaladott.

Meg kell vizsgálnunk, vajon valóban modern az, amit annak vélünk? Nem tévesztjük-e össze a mátt a tegnappal, nem próbáljuk-e, öntudatlanul is, régen kialakult nézeteinket a mába átültetni? Még nehezebb válaszolni arra a kérdésre, vajon mennyire világos a holnapról alkotott képünk. Vajon elképze-  
léseink objektív törvényszerűségeken, tudományos előrelátáson alapulnak-e, vagy csak álmainkat vetítjük ki a jövőbe? Esetleg éppen a képzeletünkben megszépített múltból kívánjuk, hogy a jövőben újra megvalósuljon?

Ez a tanári önvizsgálat őszinte és komoly kell hogy legyen, mert az ember hajlamos arra, hogy ragaszkodjék a megszokotthoz, legyen az régi bútor vagy előítélet. Gondoljuk meg, hogy amióta minket oktattak és neveltek tanáraink, azóta egy tudományos-műszaki s ugyanakkor társadalmi forradalom zajlott le! Mennyi minden avult el s veszítette érvényét abból, amit az iskolában tanultunk! Mennyi mindent kellett újra tanulni, pótolni! Mi mindent nem láttak és részben nem is láthattak a mi tanáraink?

Eszerint tehát a tanár látnok, jós, vátesz kellene hogy legyen? Ilyen igényekkel nem léphetünk fel. A jövő megsejtése, a fejlődés valószínű menetének előrelátása a tudomány és a művészet feladata. A közgazdászok, szociológusok, írók és költők keresik a jövő útjait, vagy éppen a futuroológusok, akiknek ez a szakmájuk. A tanártól legfeljebb azt várjuk el, hogy művelt ember legyen, a mában éljen, és képes legyen a jövő követelményeit közvetíteni az ifjúság felé. Tartson lépést szaktudománya fejlődésével, lássa, milyen irányban fejlődik, és ennek értelmében helyezze el a súlypontot a tananyag átadásakor.

Természetesen a pedagógia, a lélektan, a tanítás módszertana tekintetében is ismernie kellene a legújabb eredményeket, elengedhetetlen, hogy tájékozott legyen ideológiai és politikai tekintetben is, enélkül nem nevelheti az ifjúságot. Ugyanakkor irodalmi, művészeti szempontból is ajánlatos tájékozottnak lennie. Osztályfőnöki órán, magánbeszélgetések során szóba kerülhetnek a könyvek, zene, képzőművészet, film, színház. A tanulók ilyen irányú nevelését, tájékoztatását nem bízhatjuk csak az irodalomtanárra. Ne felejtjük el azt sem, hogy nem minden szülő tudja helyesen irányítani, tájékoztatni gyermekét.

A tanulóknak azt mondjuk, szükségük van arra, hogy széles körű, minden irányú műveltségre tegyenek szert. Ezt a követelményt példamutatással kell alátámasztanunk: műveltnek kell lennünk. Milyen kiábrándító egy tanuló számára (akitől minden tanár a maga szakmájában alapos és mély ismereteket követel), ha látja, hogy a számtantanár nem olvas szépirodalmat, az irodalomtanár pedig nem tudja elvégezni az év végi kimutatásokhoz szükséges száza-  
lak-számítást.

Példamutatás. A nevelőmunka sarkköve. Ha példát tudok mutatni, ha azt mondhatom a gyermeknek: csináld így, ahogy én csinálom, akkor remélhetem, hogy követni fog. Remélhetem, nem biztos viszont, hogy akar és tud követni. De ha nem tudok példát mutatni, ha azt kell mondanom: „Így tegyél, mert ez így helyes, bár én nem így teszek“, akkor valószínű, hogy az ifjú nem a tanácsaimat követi, hanem a magatartásomat. Nehéz, nagyon nehéz példamutatónak lenni. Képességeinknek, erőnknek határai vannak, hibáinkat, gyengeségeinket nem tudjuk mindig leküzdeni. Letagadni viszont nem becsületes,

nem okos dolog. Nem szép, ha valaki vizet prédikál és bort iszik, de még nevétségesebbé válik, ha ezt tagadni próbálja.

Nem, eredményeinket tekintve nem lehetünk példaképek. Amit mi elérünk, nem tekinthetjük végső célnak, tanítványainkat arra kell buzdítanunk, hogy minket túlhaladjanak. Példát mutathatunk azonban a problémákhoz való hozzáállás tekintetében, abban a törekvésben, hogy igyekszünk lépést tartani a fejlődéssel.

Példát mutathatunk olyan értelemben is, hogy igyekszünk szoros kapcsolatot tartani az élet és a műveltség minden területén a mával, és keressük a jövőbe vezető helyes utat; rugalmasan gondolkodunk, fogékonyak vagyunk az új iránt, meg tudjuk különböztetni, mi az, ami haladó és mi nem az új áramlatokban. Ha így járunk el, akkor lehet, az ifjak úgy ítélnék meg, hogy az általunk elért eredmények túlhaladottak ugyan, de hozzáállásunk, igyekezetünk példamutató.

Természetesen felvetődik a kérdés: minden csak cél, eszménykép, de mi a valóság? Mennyire felel meg a nevelő ezeknek a követelményeknek? Hogyan tud lépést tartani a fejlődéssel, milyen a kapcsolata az ifjúsággal?

Erre a kérdésre hozzávetőleges választ is csak alapos tanulmány adhatna. Tény az, hogy tanáraink felkészültsége terén sok pozitív példa mellett bőven található hibákat is: tájékozatlanság szakmai, ideológiai, politikai téren, hiányos általános műveltség, a metódikai munka lebecsülése, érdektelenség a lélektani, pedagógiai tárgyú irodalom iránt. Szemléletünkben is fellelhetők a konzervativizmus, megkövesedés, megcsontosodás vonásai, szűklátókörűség, az újjal szembeni idegenkedés és érthetlenség. Az ifjúsággal való kapcsolatunkban még megtalálható a merev tekintélytisztelet piederesztályjáról történő parancsoló módszer, a „szabál az szabál” elvét valló kincstári gondolkodás.

Ha felismertük, hogy a nevelés belső ellentmondása folytán természetszerű a viszonylagos lemaradás a rohamos fejlődéssel szemben, ugyanúgy fel kell ismernünk azt is, hogy állandóan törekednünk kell a lemaradás csökkentésére, felszámolására. Ez a viszonylagos lemaradás minden nevelő tényezőre vonatkozik. Fel is szoktuk róni egyes szülőknél, hogy elmaradott módszerek, feladatok alapján nevelik gyermeküket. Pedig előfordul az is, hogy a vitás kérdésben a szülő képviseli a haladást és mi, nevelők maradtunk le.

Ha a szülő helytelenül neveli a gyermekét, mentségére szolgál, hogy pedagógiai téren nem szakember. Mit hozhatunk fel azonban saját mentségünkre mi, ha hibás úton járunk?

Objektív választ ebben az esetben is tudományos felmérés adhatna. Meg kellene vizsgálni, hogyan készítik fel a nevelőket a főiskolán, milyen segítséget kapnak munkájuk közben az igazgatóktól, tanfelügyelőktől, tanfolyamokon vagy folyóiratok útján. Fel kellene mérni időgazdálkodásunkat: mennyi időt vesz igénybe a mindennapi kötelező iskolai és iskolán kívüli tevékenység, és mennyi idő marad tanulni, olvasni, művelődni? Mert láttuk, hogy a feladatok nagyok: sok könyvet, újságot, folyóiratot kellene olvasni, előadásokat hallgatni, színházba, moziba, hangversenyre, képkiallításra járni, szabadegyetemet látogatni. Ha valaki nem gyarapítja tudását, műveltségét, és csak abból él, amit az egyetemen gyűjtött, hamar lemarad.

A tét nagy: az ifjúság a nemzetiség jövője. A gyermek jellemét, magatartását alapvetően mi alakítjuk, világnézetét, szemléletét mi formáljuk, képes-

ségeit, tehetségét mi segítjük kibontakozni, egész érdeklődését, tevékenységét lényegében mi irányítjuk.

A lélektan és a pedagógia újabb eredményei is mind azt igazolják, hogy az oktató és nevelő hatások életkorhoz kötöttek: amit elmulasztunk vagy helytelenül csinálunk, azt később nagyon nehéz helyrehozni. Ezért nem mindegy, hogy amit mi a gyerekekbe ma beoltunk, az valóban hasznára válik-e a jövőben, vagy gátló tényező lesz számára! Döntő fontosságú tehát, hogy mi nevelők, széles körű műveltség segítségével, az étellel szoros kapcsolatban, az iskola falán túl látva lépést tudjunk tartani a világ fejlődésével, fel tudjuk mérni, milyen ismeretekre, készségekre, tulajdonságokra lesz szükségük tanítványaiknak, ha az iskola padjaiból kikerülnek.

Seneca mondása ne jámbor intelem legyen a tanulók számára, hanem nekünk, nevelőknek szóló parancs: ne az iskolának, hanem az élet számára tanítsunk, neveljünk!

Fey László

## Tanárképzés — továbbképzés

*Az oktatói pálya nem foglalkozást jelent, nem is hivatást, hanem életmódot.*

FÜST MILÁN

Az ifjúság jövőjének és az oktatási reformok sikerének kulcskérdése a pedagógusképzés és a pedagógus-továbbképzés. A pedagógiának nagy szüksége van a jövőbe tekintésre. Az iskolapadokban ma már ott ül a 2000. év alkotó embere! Hogy hogyan él és tanul ma az ifjúság, és hogyan fog dolgozni a XXI. század embere, az attól is függ, hogyan él és dolgozik a mai pedagógusnemzedék.

A pedagógusok élet- és munkakörülményeinek kutatása az iskolaszociológia feladata. Hazánkban a szociológiai kutatások az értelmiségi dolgozók élet- és munkakörülményeinek kutatása közben természetesen a pedagógus-társadalom felmérésére is kiterjednek. Mégis csak ritkán olvashatunk iskolaszociológiai tanulmányt (ilyen volt Vasas Samu *Tantestület kisvárosban* című, a *Korunk* szociológiai pályázatán díjazott rövid tanulmánya, 1967-ben.)

A magyar szakos tanár személyiségéről, hivatástudatáról, kultúrateremtő szerepéről, az anyanyelvi oktatásban betöltött vezető helyéről a *Tanügyi Újság* lapjain maguk a magyar szakos tanárok folytattak vitát (1969. 44., 1970. 2., 4. és 6). Én magam arra szeretnék választ találni, hogyan szolgálja a „gyorsuló időben” — a pedagógiának a gazdasági-társadalmi haladással való versenyfutása közben — a magyar szakos tanárok képzése és továbbképzése hazánkban a magyar nyelvű oktatást, a magyar lakosság kulturális igényeit és felemelkedését.

A válaszadáshoz mindössze kétféle „kutatási módszer” állott rendelkezésemre. Az egyik, hogy alkalmam volt találkozni, elbeszélgetni azzal a 800-nál több magyar szakos tanárral, aki az elmúlt 13 év alatt a tanártovábbképzés valamilyen formáján részt vett, és a kolozsvári Pedagógus-továbbképző Intézetben megfordult. Beszélgettünk szakmai kérdésekről, munkájukról, örömeikről, gondjaikról — már